

Психологія морального виховання особистості в зарубіжних джерелах: позиції і пропозиції

Сьогоденний розвиток суспільства характеризується як позитивними надбаннями, що стосуються зростання інформаційно-технологічних процесів, так і негативними змінами, зокрема зниженням морального рівня, що призводить до *моральної кризи* в цілому. Втрата моральних орієнтирів, нівелювання моральних норм тощо негативно позначаються на кожному з його членів і мають неабиякий вплив на *формування морального портрету особистості*. Така тенденція має місце на всьому світовому просторі, а тому *питання морального розвитку і морального виховання молодого покоління* – в центрі уваги науковців різних країн. Актуальність піднятої проблеми засвідчує наявність *значного зарубіжного наукового доробку*, аналіз якого складає зміст роботи.

Значний інтерес представляють наукові дослідження у галузі *психології моралі* членів міжнародної *Асоціації морального виховання* (Association for Moral Education – AME), серед яких праця *Daniel K. Lapsley «Moral Psychology»* [10]. Автор розкриває *значення моралі* як визначальної риси у становленні особистості і її входженні в соціальне життя. Його праця є спробою здійснення інтегрованого і оцінного огляду теоретичних підходів та емпіричних знань, що стосуються *розвитку моральної свідомості та самосвідомості*, формування навичок просоціальної поведінки та позитивних особистісних якостей. Тобто, Daniel K. Lapsley фактично представив необхідність *взаємозв'язку психології моралі та етики* у розгляді окреслених питань. При цьому він зауважує на *ролі виховання і освітніх стратегій* щодо здійснення впливу на стимулювання моральної поведінки і мислення зростаючої особистості. Lapsley закликає до проведення досліджень «пост-Kohlbergian ери» в психології моралі.

Не втрачає своєї вагомості книга *J. Piaget «The Moral Judgement of the Child»* [11]. Його робота стала класикою у психології, оскільки розглядає проблему, що стоїть в центрі для кожного суспільства: як дитина розрізняє поняття «добро» і «зло», як її навчити цьому. Дослідження професора Ж. Піаже і його колег будується на аналізі «правила гри». Вони представили проведені спостереження за повним (цілковитим) прийняттям дитиною правил консенсусу і описали *моральний тиск* групи на індивіда. Далі Піаже переходить до з'ясування сутності і впливу брехні, шахрайства, авторитету дорослого, покарання і відповідальності, зазначаючи та оцінюючи *мінливе ставлення дітей до цих «моральних реалій»*. Книга завершується порівнянням результатів цього важливого дослідження щодо означених теорій у соціальній психології та соціології, які мають безпосередній зв'язок із *моральним розвитком дитини*.

Не менш значущою для наукового осмислення є праця *Ann Colby «The Measurement of Moral Judgement»* [3]. Її було видано у вигляді двохтомника, опублікованого 1987 і 1988 рр. Вона представлена як остаточна презентація

системи класифікації морального судження за дослідженнями Лоуренса Кольберга і його соратників протягом двадцяти років. Робота адресована науковцям всього світу, які вивчають розвиток особистості і тим, хто зацікавлений в розумінні розвитку моральних суджень.

Ряд колективних праць присвячені вивченню питання морального розвитку особистості в мультинауковому світлі [8; 9]. Вихід у світ тритомника «*Handbook of Moral Behavior and Development*» було кульмінацією багаторічної роботи великої кількості вчених, дослідників та фахівців у галузі морального розвитку [8]. Він представлений як тематичний довідник з тих галузей наук, які вивчають моральну поведінку і моральний розвиток зростаючої особистості. Слід відзначити теоретичний і прикладний зміст, наявність наукових розробок, результатів дослідницьких програм та проектів, опису методології, висновків, що підкреслює необхідність комплексного підходу до з'ясування заявленого феномену.

Подібним виданням є Довідник морального розвитку («*Handbook of Moral Development*» [9]), що розглядається фахівцями як джерельна база теорії і наукових досліджень з питань розвитку моральності. У ньому відображений міждисциплінарний характер досліджуваного питання, що представлено доробком більш ніж 50 вчених різних галузей науки. Варто зазначити, що друге видання значно доповнено новаторськими підходами до вивчення розвитку моралі і її осмислення (як відбувається прийняття норм, що є еволюційною основою, як змінюється тощо) на різних етапах онтогенезу (від раннього віку – до зрілості). На особливу увагу заслуговує розробка оцінювання моральності в ранньому дитинстві (як діти розуміють справедливість і рівність, які чинники мають вплив на розвиток та ін.). Представлені розробки, що стосуються теорії свідомості, морального розвитку, становлення моральної особистості та ідентичності, моралі і ціннісного виховання та ін.

Психологічні позиції і всебічний огляд класичних і сучасних теорій морального розвитку та застосування їх під час різних консультацій в навчальних закладах запропонувала Elizabeth C. Vozzola в праці «*Moral Development: Theory and Applications*» [12]. Ця книга адресована студентам, які опановують програму SACREP (особистісного росту і розвитку), з метою забезпечити зв'язок між теорією і моральними проблемами нашого часу (індивідуальні відмінності в моральних судженнях, емоціях, діях тощо) в різних країнах і культурах світу.

Питання морального розвитку висвітлені і в роботі John C. Gibbs «*Moral Development and Reality: Beyond the Theories of Kohlberg and Hoffman*» [6]. Вона є однією з найбільш широко обговорюваних на предмет внеску наукових положень в психологію моралі. У ній запропоновано аналіз доробку Кольберга і Хоффмана в теорію морального розвитку. Автор презентував програму EQUIP, в якій представив опис основних процесів у моральному розвитку зростаючої особистості. J. Gibbs ставить питання: чи існує моральна мотивація поведінки; що таке справедливість і співчуття; як у моральному розвитку віддзеркалюється глибока реальність, у тому числі моменти морального натхнення та ін., даючи на них відповіді, і таким чином створює унікальну основу для розуміння вчення Кольберга і Хоффмана.

Така ж мета переслідується в роботі I. Haji «*Moral Responsibility, Authenticity, and Education*» [7]. З одного боку, це пояснення різниці між вихованням і освітою, а з іншого – між *моральною відповідальністю* і причинно-наслідковим її зв'язком. Акцент ставиться на *моральній мотивації* у діяльності та вихованні.

У книзі Robin Barrow «*An Introduction to Moral Philosophy and Moral Education*» наводяться аргументи на користь *теорії моралі* з конкретизацією і опорою на більшість основних зарубіжних теоретичних положень, щоб уникнути загальної плутанини і непорозумінь стосовно *моральної сфери* [1]. Вона охоплює ключові питання в рамках моральної філософії, що є основою психології моралі. Автор наголошує на визначенні і врахуванні *принципів моралі, причин бути моральним, моральних цінностей* і підводить до адекватних наслідків нашого *морального розуміння* для *морального виховання*, вказуючи на його види. У роботі розглядаються *моральні питання в галузі освіти*.

Співзвучною за тематикою є праця «*Education in Morality*» [5]. Пропонуючи різні точки зору на деякі з найбільш фундаментальних питань про *моральне виховання*, книга покликана забезпечити більш чітке розуміння *завдань морального виховання* у контексті поглядів філософів і педагогів.

Низка робіт мають адресацію стосовно дитячого віку, що є особливо актуальним [2; 4]. Так, Angela Browne-Miller у книзі «*Raising Thinking Children and Teens: Guiding Mental and Moral Development*» подає поради як забезпечити розвиток «*морального інтелекту*» дітей та підлітків [2]. Розглядаючи це питання, вона окреслила такі *основні засоби*: використання фольклору, комфортне перебування в різних соціальних осередках, тематичне проведення навчально-виховної роботи.

На практичному аспекті *морального виховання* зосереджена увага у праці авторів Rheta DeVries і Betty Zan «*Moral Classrooms, Moral Children: Creating a Constructivist Atmosphere in Early Education*» [4]. Вони зазначають, що *мораль* починається з відношення педагога до дітей, з прояву до них поваги, врахування і підтримки їхніх інтересів, почуттів, цінностей та ідей, що виражається в діяльності і взаємодіях. Має бути забезпечена конструктивістська «*sociomoral*» атмосфера, міжособистісне розуміння, що сприяють розвитку емоційної рівноваги, дитячої відповідальності, *моральних цінностей* і становленню *морального балансу*. Автори наголошують, що *результат морального виховання* – *моральні діти* [4, с. 28], даючи їм такий схарактеризований опис: чесність, щедрість, щирість, благородність, великодушність, шляхетність (honesty, generosity, integrity). Вершиною є шляхетність – прояв високої *моральної чесності особистості* [там само, с. 30].

Таким чином, вивчення досвіду зарубіжних колег, що працюють у цій царині, дає підстави зазначити, що, на їх думку, *алгоритм морального виховання* вміщує такі *складові*: *моральне пізнання* → *моральний розвиток* → *моральне функціонування*. Підкреслюється розгляд його у двох контекстах – особистісному і спрямованому на оточуючих (соціальному).

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні та аналізі зарубіжних досліджень, що стосуються морального виховання саме дітей дошкільного віку.

Джерела і література

1. Barrow R. An Introduction to Moral Philosophy and Moral Education / Robin Barrow. – New York : Routledge, 2007. – 216 p.
2. Browne-Miller A. Raising Thinking Children and Teens: Guiding Mental and Moral Development / Angela Browne-Miller. – California : ABC-CLIO Incorporated, 2009. – 204 p.
3. Colby A. The Measurement of Moral Judgement : at 2 Vol. / Ann Colby. – Cambridge University Press, 1987. – 986 p.
4. DeVries R. Moral Classrooms, Moral Children: Creating a Constructivist Atmosphere in Early Education / Rheta DeVries, Betty Zan. – New York : Published by Teachers College Columbia University Press, 1994. – 274 p.
5. Education in Morality / ed.: J. Mark Halstead, Terence H. McLaughlin. – New York : Routledge, 1999. – 288 p.
6. Gibbs J. Moral Development and Reality: Beyond the Theories of Kohlberg and Hoffman / John C. Gibbs. – Ohio State University : SAGE Publications, Inc, 2003. – 320 p.
7. Haji I. Moral Responsibility, Authenticity, and Education / Ishtiyaque Haji, Stefaan E. Cuypers. – New York : Routledge, 2008. – 246 p.
8. Handbook of Moral Behavior and Development : Vol. 1: Theory // ed.: William M. Kurtines, Jacob L. Gewirtz. – New York : Psychology Press, 1991. – 464 p.
9. Handbook of Moral Development / ed.: Melanie Killen, Judith G. Smetana. – 2-nd edition. – New York : Psychology Press, 2014. – 574 p.
10. Lapsley D.K. Moral psychology / Daniel K. Lapsley. – Boulder, CO : Westview Press, 1996. – 289 p.
11. Piaget J. The Moral Judgement of the Child / Jean Piaget. – Free Press, 1997 – 410 p.
12. Vozzola E. Moral Development: Theory and Applications / Elizabeth C. Vozzola. – New York : Routledge, 2014. – 182 p.